

ד תשובה

בס"ד

פרשת בהעלתך, תשע"ו, מספר 1174

עיון מחודש בפרשת דיבורה של מרים במשה נתן קלר

לדעתנו, התשובה לשאלה זו טמונה במילה "הַכְּשִׁית", החוזרת בפסוק פעמיים. מתרגום אונקלוס (שהובא לעיל) ומפירוש רש"י עולה ש"הַכְּשִׁית" פירושו "טובה", והמילה חוזרת על עצמה כדי להגביר את התמיהה על כך שמשה פרש ממנה. לעומת זאת, אבן עזרא כותב: "והישר בעיני שזו הכושית היא צפורה ... וצפורה היתה שחורה ודומה לכושית". כלומר, "הַכְּשִׁית" הוא כינוי לצפורה על שם צבע עורה. מהמשך דברי ראב"ע עולה, שלשיטתו יש לכינוי זה משמעות שלילית, וזו הסיבה לגירושה של צפורה, לדברי מרים.¹

בדומה לראב"ע, אנו מציעים לפרש את המילה "הַכְּשִׁית" כסיבה לגירושי צפורה, אולם לא משום מראה החיצוני אלא כביטוי מודגש להיותה זרה, לא מעם ישראל.

מדוע שזו תהיה סיבה לפרוש מצפורה? התשובה פשוטה: נישואי משה לצפורה נתפסו בעיני רבים בעם לחטא של הכנסת אישה "זרה" לבית ישראל, ופגעו ביכולתו להנהיג. הדבר בא לידי ביטוי במיוחד במעשה זמרי, כדברי הגמרא (סנהדרין פב ע"א):

תפשה (זמרי את כזבי בת צור) בבלוריתה, והביאה אצל משה. אמר לו: בן עמרם! זו אסורה או מותרת? ואם תאמר אסורה - בת יתרו מי התירה לך? לדברי הרמב"ן, ביטוי נוסף להשפעת הביקורת בעם על נישואי משה לצפורה נוכל למצוא בנאום של משה לפני מותו. הרמב"ן שואל, מדוע כאשר משה מתאר לעם את עצת יתרו למנות שופטים, הוא אינו מזכיר שיתרו היה נותן העצה. בתשובתו הוא כותב (דב' א:יח):
ולא הזכיר משה עצתו בכאן, ולא אמר דבר בשם יתרו אשר אמר... או שלא יהיה לכבוד לו שיזכיר לדור הזה כי אשה כושית לקח.

נוכל לומר, שזו הייתה הבנתה של מרים: היא

פרשת דיבורה של מרים הנביאה במשה והעונש שקיבלה נמנית על ששת הנושאים שהצטוונו בתורה לזכור:

"זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֶל-לֵהֲיָךְ לְמַרְגְּם בְּדַרְךָ בְּצֵאתְךָ מִמִּצְרָיִם" (דב' כד:ט).

עם זאת, הפרשה מתוארת בתורה בצורה עמומה. סיפור המסגרת ברור: מרים ואהרן מדברים במשה "על-אדות האשה הכושית אשר לקח", ה' גוער בהם ומעניש את מרים בצרעת, ובסופו של דבר כל עם ישראל ממתין שבעה ימים, ולא ממשיך במסעותיו עד שמרים חוזרת למחנה. אולם שאלות מרכזיות נותרות ללא מענה: מהי הביקורת של מרים על משה? מה היא מנסה להשיג בדברה אל אהרן? ואם היא אכן חטאה ונענשה, במה זכתה שכל עם ישראל, מיליוני אנשים, ימתין לה שבעה ימים?

בדברינו להלן ננסה להתבונן בפרשה מנקודת מבטה של מרים, ולתת מענה מחודש לשאלות שהעלינו, תוך התייחסות למאמרי חז"ל המאירים את הפרשה.

1. מהו המעשה שעליו מרים מבקרת את משה, ומדוע, להבנתה, הוא עשה מעשה זה?

"וַתְּדַבֵּר מַרְגְּם וְאַהֲרֹן בְּמִשְׁחַת עַל-אֲדֹת הָאִשָּׁה הַכְּשִׁית אֲשֶׁר לָקַח כִּי-אִשָּׁה כְּשִׁית לָקַח. וַיֹּאמְרוּ הֲרֵק אֶדְבַּמְּשָׁה דְבַר ה' הֲלֹא גַם-בָּנוּ דְבַר וַיִּשְׁמַע ה'" (במ' יב:א-ב).

מפסוק א' לא ברור מהי הבעיה במעשהו של משה, לפי דברי מרים. אונקלוס מתרגם: "ומללת מרים ואהרן במשה על עסק אתתא שפרתא דנסיב ארי אתתא שפרתא דנסיב רחיק". כלומר, הבעיה היא לא שמשה התחתן עם האישה הכושית אלא שגירש אותה. כך מפרשים גם רש"י ואבן עזרא.

בדרך זו רש"י מקשר את פסוק א' לפסוק ב': מרים אמרה שלא יתכן שמשה היה צריך לפרוש מאשתו בשל היותו נביא, שהרי גם היא וגם אהרן נביאים, ובכל זאת הם לא פרשו מבני זוגם.

אם נתבונן בפרשה מנקודת מבטה של מרים, יש מקום לשאול: **לדעת מרים, מהי הסיבה האמתית שבגללה פרש משה מאשתו?**

¹ דברינו להלן הם לפי הפירוש ש"האשה הכושית" היא צפורה, והביקורת היא על גירושה ולא על הנישואין עמה. פירוש זה מוסכם על רש"י, אבן עזרא ופרשנים נוספים. נציין שיש לעניין זה פירושים שונים בתכלית, כגון רשב"ם, הסובר שהאישה הכושית אינה צפורה, ושהביקורת היא על הנישואין עמה ולא על גירושה.

* פרופ' נתן קלר, המחלקה למתמטיקה אוניברסיטת בר אילן.

שיש להעדיף את קיום המשפחה! ואת הבעיות שייווצרו יש לפתור בדרכים אחרות. ואכן, נוצרו בעיות: לאחר שהחזיר עמרם את אשתו, נולד משה, וריחפה מעליו סכנת השלכה ליאור. מרים פעלה כדי להצילו, וכאשר הושם בתיבה, היא ניצבה מרחוק לראות מה יקרה לו ואיך היא תוכל לעזור.

לפי זה נוכל לומר, שהמניע של מרים בפרשתנו זהה למניע שלה בוויכוחה עם אביה במצרים (על פי הדרשה בסוטה). בשני המקרים יש סיבה הגיונית לפרישה מהאישה, אבל מרים סוברת, כנראה, שבכל זאת יש להעדיף את ערך המשפחה, ולפתור את הבעיות שייווצרו בלי לפגוע בערך זה. במצרים, עמדתה זו של מרים **הצילה את עם ישראל** (שהרי כולם השיבו את נשותיהם בעקבות עמרם), ואילו במקרה שלנו, למרות שעמדתה נבעה מאותו אידיאל, היא נענשה בעונש כבד. אם כן, אך טבעי הוא שהעם **רצה לגמול לה טובה ולחכות לה**, מתוך הבנה לעמדתה.² אפשר גם שזו כוונת המשנה בדבריה, שהמתנת העם הייתה שכר על שמרים המתנה למשה – הכוונה היא לא על ההמתנה בלבד, אלא על כל התנהלותה באותה פרשה, שההמתנה הייתה חלק ממנה.

3. **"זכור את אשר עשה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם"**
לפי דברינו לעיל, כוונת מרים בדברה אל אחיה הייתה **לשם שמים**: לנסות לחפש ביחד דרך שבה יוכל משה לקיים את קשר הנישואין, ולפתור בדרך אחרת את הבעיות שנוצרו מכך.³ אם כן, עולה בחריפות השאלה: אם כוונתה של מרים הייתה טובה, מדוע העניש אותה בוחן כליות ולב בחומרה כזו? על שאלה זו משיב החפץ חיים, שחטאה של מרים נעוץ בדקויות בדיני לשון הרע: היה אסור לה **להחליט בדעתה** שמשה פעל שלא כהוגן, אלא היא הייתה צריכה **לדון את משה לכף זכות** ולומר שמן הסתם פעל כדן, עד שתדבר אתו ותברר את העניין.⁴ בעקבות זאת נוכל להבין מדוע התורה מצווה עלינו לזכור את מעשה מרים. דווקא משום שהיא התכוונה לטובה וחטאה היה בדקות קטנה, העונש הגדול שקיבלה ממחיש בצורה הטובה ביותר את חומרת איסור לשון הרע, והוא משמש תזכורת לחובת הזהירות שיש לנהוג באיסור זה, כדברי רש"י (במ' יב:א): "ומה מרים שלא נתכוונה לגנותו כך נענשה, קל וחומר למספר בגנותו של חבירו".

² אכן, **אור החיים** (במדבר יב:טו) מדייק מהמילים "והעם לא נסע", ש"התורה מעידה כי גם הם היו חפצים בעכבה לכבודה".

³ כיוון זה עולה גם מדברי **הספרי** (בהעלותך צט): "ומה מרים שלא נתכוונה לדבר באחיה לגניי אלא לשבח ולא למעט מפריה ורביה אלא לרבות".

⁴ הלכות לשון הרע ג, במ"ח יא; ח, במ"ח א.

סברה שלא ייתכן שמשה פרש מצפורה בגלל היותו נביא (שכן, כאמור, גם היא ואהרון נביאים), ולכן חשבה שעשה זאת **כדי להימנע מהביקורת בעם** על נישואיו עמה, ביקורת שהפריעה ליכולתו להנהיג את העם.

לפי הסבר זה מובן יותר מדוע דיברה מרים בנושא זה דווקא עם אהרון; מתברר שגם אהרון היה צריך להתמודד עם בעיה דומה במשפחתו: **"וְאֶלְעָזָר בֶּן־אֶהֱרֹן לְקַחְלוֹ מִבָּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־פִּינְחָס" (שמ' ו:כה).**

הגמרא (סוטה מג ע"א) מפרשת ש"פוטיאל" הוא יתרו. כלומר, אלעזר נשא אישה מבנות יתרו, וממנה נולד פנחס. הגמרא מוסיפה שנישואים אלה עוררו ביקורת בעם על פנחס, כאשר הרג את זמרי:

והלא שבטים מבזין אותו: ראיתם בן פוטי זה, בן שפיטם אבי אמו עגלים לעבודת כוכבים יהרוג נשיא מישראל?

הבעיה שעמה התמודד אהרון במשפחתו דומה לבעיה שבעקבותיה, להבנת מרים, פרש משה מאשתו. אם כן, אך טבעי שמרים תתייעץ עם אהרון בעניין.

2. במה זכתה מרים שכל עם ישראל יחכה לה שבעה ימים?

נעבור כעת לדון בעונשה של מרים: היא נענשה בצרעת, אך זכתה שכל העם יחכה לה שבעה ימים, ולא ימשיך במסעו עד שתחלים. המשנה (סוטה א, ט) מביאה את המקרה שלנו כדוגמא לשכר שניתן ב"מידה כנגד מידה":

מרים המתנה למשה שעה אחת, שנאמר: **"וַתִּתְצַב אַחֲתוֹ מִרְחֹק"** (שמ' ב:ד), לפיכך נתעכבו לה ישראל שבעה ימים במדבר, שנאמר **"וְהָעָם לֹא נָסַע עַד־הָאֶסָף מִרְיָם"** (במ' יב:טו).

פירוש זה דורש הסבר: האם בזכות אותה שעה אחת של המתנה למשה, צריך כל העם – מיליוני אנשים – להמתין למרים שבעה ימים? על מנת לענות על השאלה, נחזור להתבונן בסיפור מנקודת מבטה של מרים. כפי שכתבנו לעיל, הסיבה ההגיונית לגירושי צפורה הייתה הצורך להתמודד עם הביקורת של העם. **מדוע, אם כן, התנגדה מרים למעשהו זה של משה?** כדי להבין זאת, נחזור יותר משמונים שנה אחורה, לתקופת העבדות במצרים. כתוב בגמרא (סוטה יב ע"א):

עמרם גדול הדור היה, כיון שגזר פרעה הרשע **"כִּלְיֵהֶן הַיְלֹוד הַיְאָרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ"**, אמר: לשווא אנו עמלין! עמד וגירש את אשתו, עמדו כולן וגירשו את נשותיהן. אמרה לו בתו: אבא, קשה גזירתך יותר משל פרעה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקבות! ... עמד והחזיר את אשתו, עמדו כולן והחזירו את נשותיהן.

הייתה לעמרם סיבה הגיונית מאוד לפרוש מאשתו, כדי שלא ללדת בנים שיושלכו ליאור. ובכל זאת מרים בתו אינה מסכימה: היא סוברת

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באינטרנט באתר המידע
של אוניברסיטת בר-אילן
בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' עמוס פריש
עורכת לשון: רחל הכהן שיף